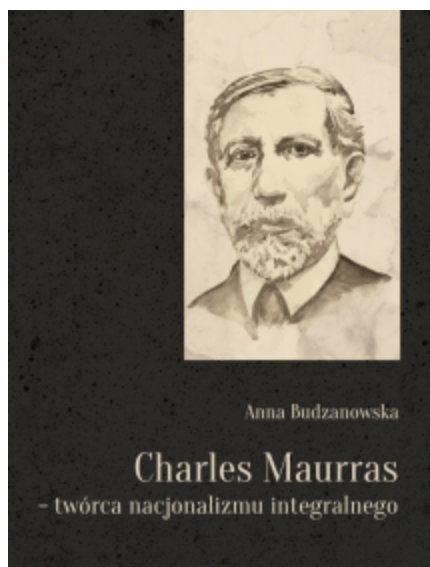

Charles Maurras - twórca nacjonalizmu integralnego - Anna Budzanowska

Bez wątpienia Charles Maurras to jeden z najwybitniejszych francuskich myślicieli politycznych pierwszej połowy XX wieku. Ten nacjonalista, monarchista, tradycjonalista, antyrepublikanin i antydemokrata, miłośnik klasycyzmu, ochrzczony ateista przez ponad pięćdziesiąt lat wywierał istotny wpływ na życie publiczne nie tylko we Francji, gdyż także inne europejskie środowiska intelektualne nie pozostawały obojętne wobec jego teorii. Stworzył przemyślaną i kompletną wizję państwa francuskiego, będącą istotnym wyznacznikiem jego myśli.

Charles Maurras i jego twórczość, zarówno

polityczna, jak i literacka, jest w Polsce mało znany. Żadne z jego najważniejszych dzieł nie doczekało się przekładu na język polski. Tłumaczone były jedynie fragmenty jego prac politycznych i niewielkie

utwory literackie. Nikt też w Polsce nie podjął się przeprowadzenia pogłębionych badań jego myśli obejmujących kompletną doktrynę państwa i analizy jego spuścizny politycznej.

Anna Budzanowska

Charles Maurras - twórca nacjonalizmu integralnego

rok wydania: 2014

wydawnictwo: Księgarnia Akademicka

Wstęp

Charles Maurras i jego twórczość, zarówno polityczna, jak i literacka, jest w Polsce mało znany. Żadne z jego najważniejszych dzieł nie doczekało się przekładu na język polski. Tłumaczone były jedynie fragmenty jego prac politycznych i niewielkie utwory literackie. Nikt też w Polsce nie podjął się przeprowadzenia pogłębionych badań jego myśli obejmujących kompletną doktrynę państwa i analizy jego spuścizny politycznej. Ukazało się jedynie kilka prac poświęconych

analizie jego poglądów w szerszym kontekście środowiska Action française, którego twórcy wnieśli również niemały wkład w tworzenie ideowego wizerunku tego ruchu.

Bez wątpienia Charles Maurras to jeden z najwybitniejszych francuskich myślicieli politycznych pierwszej połowy XX wieku. Ten nacjonalista, monarchista, tradycjonalista, antyrepublikanin i antydemokrata, miłośnik klasycyzmu, ochrzczony ateista przez ponad pięćdziesiąt lat wywierał istotny wpływ na życie publiczne nie tylko we Francji, gdyż także inne europejskie środowiska intelektualne nie pozostawały obojętne wobec jego teorii. Stworzył przemyślaną i kompletną wizję państwa francuskiego, będącą istotnym wyznacznikiem jego myśli. W swoich dziełach nie odnosił się nigdy do społeczeństw środkowoeuropejskich. Jego teoria polityczna i zainteresowania związane były wyłącznie z kulturą i tradycją romańską, przede wszystkim państwem francuskim. Marzeniem Maurrasa było przywrócenie wielkości Francji. Wizja ta pociągnęła wielu, jednak dla niego samego zakończyła się wykluczeniem ze społeczeństwa. Pozbawiony praw publicznych, zhańbiony i wykluczony z Akademii Francuskiej ostatnie lata życia spędził w więzieniu. Powtarzalność wykluczeń w jego życiu pozwala ukazać jego osobowość nacechowaną radykalizmem i ekstremizmem. Uwzględnienie jego osobowości wydaje się celowe, gdyż charakter miał nierzadko decydujący wpływ na jego życiowe postawy, których obraz mógłby ulec zniekształceniu, gdyby zaprezentowano tu wyłącznie doktrynę. Takie przedstawienie twórczości Maurrasa uwypukla jego sylwetkę – człowieka o wielkim umyśle i ambitnych koncepcjach ideowych, lecz także niezwykle wnikliwego, bezkompromisowego i zaciętego ideologa, przeświadczonego o swej nieomyślności.

Od wczesnej młodości Maurras zasłynął jako obdarzony wielkim talentem mistrz pióra. Ta opinia towarzyszyła mu przez całe życie. Był wysoko ceniony przez krytyków literatury i niezwykle popularny wśród rzeszy francuskojęzycznych twórców i publicystów. Ilekroć jednak decydował się na doktrynalne zaangażowanie w określonym środowisku, ruchu czy akcjach politycznych, tylekroć zapadał wyrok skazujący wydany przez tych, w których obronie stawał lub dla których budował wizje Wielkiej Francji. Takie spostrzeżenie nasuwa się nieodparcie, gdy nawet pobieżnie prześledzi się biografię Charles'a Maurrasa.

Był postacią wyjątkowo kontrowersyjną, kontestującą rzeczywistość republikańską, wzywającą do przewrotu. Nie wahał się postulować rozwiązań siłowych, które miały doprowadzić do odbudowy Francji w duchu narodowym. Należy zaznaczyć, że zawsze, gdy decydował się przyłączyć do jakiegoś środowiska politycznego lub intelektualnego, czynił tak z powodów, które wydawały mu się naturalne i ważne. Jednak po przyłączeniu się szybko zajmował pozycję daleką od tej, jakiej od niego oczekiwano. Paradoksalnie, Maurras stawał zarazem na zewnątrz i wewnątrz spraw, w które się angażował. Z początku kierował się zasadnością i wagą problemów, jakie podejmował, później zaś radykalizował swoje stanowisko ze względu na własną pozycję w ramach ruchu lub doktryny, a czynił to w sposób nieprzejednany. Taką metodę stosował we wszystkich dziedzinach, w których można odnaleźć jego ślad. Dlatego wykluczenia, które towarzyszyły Maurrasowi przez cały okres jego działań i twórczości, stanowiły sankcje za próby narzucenia przez niego jedynej – ale zawsze odmiennej od oczekiwań arbitrów poszczególnych środowisk – logiki, celów i metod.

Pragnę mocno podkreślić, że wykluczenia środowiskowe Maurassa następowały z zadziwiającą regularnością i z tego powodu są symptomatyczne dla jego działalności publicznej. Dlatego konieczne wydaje się powiązanie badań nad doktryną Maurassa z przełomowymi momentami w jego życiu.

Ta równoległość analizy nie przeszkodzi w przedstawieniu wizji państwa francuskiego w doktrynie nacjonalizmu integralnego, z uwzględnieniem kolejnych etapów jej powstawania. Doktryna nacjonalizmu integralnego to projekt ustrojowy łączący w sobie wiele nurtów francuskiej tradycji myśli prawicowej. Cechą wyróżniającą doktrynę Maurassa jest nacjonalizm obejmujący projekt rewolucji konserwatywnej, której celem było ustanowienie dyktatury monarchicznej.

Należy się zastanowić nad tym, które elementy jego doktryny są realistyczne, a które zostały zdominowane przez ducha utopii. Można przyjąć, że pierwotny filar jego teorii – nowoczesny nacjonalizm – był realnym projektem ideowym, którego emanację, w różnych odmianach, można odnaleźć w systemach politycznych Europy w pierwszej połowie XX wieku. Również jego ustrojowa koncepcja decentralizacyjna, która w tamtych czasach wydawała się zbyt śmiała i nierealistyczna, dzisiaj z powodzeniem jest urzeczywistniana. Prawdą jest, że na jej realizację trzeba było czekać wiele dziesięcioleci – do czasu, gdy członkowie Wspólnot Europejskich rozpoczęli prace nad wspólną polityką regionalną.

Tym natomiast, co wydaje się projektem utopijnym, jest zasada ustrojowa, jaką Maurras przyjął dla odrodzonego państwa francuskiego – monarchizm. Można zastanawiać się, na ile społeczeństwo francuskie, zawiedzione doświadczeniami I i II Cesarstwa, było zdolne zaaprobować kolejny eksperyment ustrojowy z monarchą na czele, tym bardziej że Maurras zakładał rządy monarchy-dyktatora. Należy też pamiętać, że francuscy rojaliści zostali osłabieni w wyniku bezpotomnej śmierci ostatniego ze starszej linii Burbonów – Henryka hrabiego Chambord. Równie kontrowersyjnym zamysłem Maurrasa, raczej nierealistycznym, było zerwanie więzów przyszłej Francji z dziedzictwem rewolucji, a więc odrzucenie jej liberalnych i demokratycznych zdobyczy.

Celem Maurrasa było zapewnienie Francji odbudowy rządów poprzez odnowę nie tylko narodową i moralną, lecz również ekonomiczną i militarną. Trzeba się zatem zastanowić, na ile jednostka była uprzedmiotowiona w jego wizji państwa. Dlaczego tak dużą wagę przywiązywał do idei szerokiej decentralizacji? W jaki sposób chciał obronić wolność jednostki przed arbitralnością władzy monarszej? Jak ważnym aspektem w jego teorii nacjonalizmu integralnego była religia, rozumiana jako idea posłuszeństwa i hierarchii, pozbawiona zaś pierwiastka boskiego? W końcu należy rozważyć, czy teoria nacjonalizmu integralnego mieści się w nurcie teorii faszystowskich. Jest to zagadnienie kardynalne, ponieważ myśliciel ten został osądzony jako kolaborant, otrzymał wyrok dożywotniego więzienia i nie doczekał się amnestii. Te obszary tematyczne będą osią przewodnią niniejszej analizy.

Już na wstępie konieczne jest podkreślenie, że status Maurrasa w obszarach literatury, religii i polityki stanowił zarówno jego siłę, jak i słabość. Jego związek z decydentami w środowiskach i ruchach, na które oddziaływał, był różnorodny i zależał od szacunku, jakim ich darzył, a także od sposobu przystąpienia do sfery ich wpływów. Nie bez znaczenia była też zbieżność jego poglądów z ideologiami środowisk, z którymi podejmował współpracę lub polemikę. Zobrazowanie i analiza poziomu zaangażowania Maurrasa w poszczególne środowiska i teorie pozwolą ocenić następstwa kryzysów, które pojawiały się w różnych sytuacjach, a których owocem był nowy impuls dla jego twórczości. Dlatego dociekaniom nad kolejnymi etapami powstawania jego teorii towarzyszyć będzie także analiza przesłanek, które sprawiły, że Maurras, genialnie zapowiadający się literat, gdy przystąpił do środowiska felibrów, nadał mu charakter polityczny, a gdy zaangażował się w sprawy religijne i polityczne, już jako rzecznik i duchowy przywódca Action française, tak silnie oddziaływał na różne środowiska francuskiej prawicy, że został oskarżony o stworzenie teoretycznych przesłanek, za których sprawą Francja uzyskała ideologiczne usprawiedliwienie kolaboracji z hitlerowskimi Niemcami.

W książce celowo nie uwzględniono twórczości i działań innych liderów środowiska Action française. Chodziło o wyostrenie obrazu doktryny nacjonalizmu integralnego Maurrasa, a nie o przedstawienie kompletnej doktryny ruchu neorojalistycznego, na którego tworzenie wpływ wywarli także inni ligowcy, nawet jeśli Maurras był jego rzecznikiem i duchowym przywódcą.

Publikacja obejmuje analizę dzieł Maurrasa zarówno z obszaru idei politycznych i literatury, jak i codziennie uprawianej przez niego publicystyki, w której odnosił się do bieżących spraw funkcjonowania państwa. Taki wybór został podyktowany potrzebą zaprezentowania jak najszerszego spektrum oddziaływania twórczości Maurrasa na życie polityczne Francji w latach jego aktywności publicznej, to jest od końca lat osiemdziesiątych XIX wieku aż do połowy lat czterdziestych XX wieku. W tym celu przeprowadzono analizę materiałów źródłowych i kwerendy biblioteczne w ośrodkach europejskich zajmujących się ideą doktryny nacjonalizmu integralnego w Belgii, we Francji i we Włoszech. Należy także podkreślić, że dostęp do prac Maurrasa w Polsce nie jest łatwy, lecz możliwy, gdyż jego dzieła znajdują się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej.

Wszelkie przytoczenia zawartych w rozprawie tekstów Maurrasa, jeżeli nie są opatrzone nazwiskiem tłumacza, są przywołane w tłumaczeniu autorki.

Jest to wstęp do książki *Charles Maurras - twórca nacjonalizmu integralnego*